

Олег Комар

Уманський державний педагогічний університет

(Умань, Україна)

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО ОСМИСЛЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

Методологія сучасного антропологічного мовознавства ґрунтується передусім на лінгвософському підході до вивчення мовних явищ [3], за якого філософські положення використовуються для пояснення найбільш загальних законів мови, а мовний матеріал, у свою чергу, для розв'язання деяких нагальних філософських питань. Предметом такого підходу стають три важливі філософські категорії: буття, мова та мислення, причому основна увага приділяється саме мові, її сутності, формам та закономірностям функціонування. Категорії ж буття та мислення розглядаються не окремо від мови, а співвідносно з нею.

Основою єдності лінгвістики та філософії є глибока внутрішня подібність двох наук. Вони є взаємодоповнюючими символічними формами людського світосприйняття – наївного, стихійно-нерефлексивного у мові та теоретичного, рефлексивного у філософії [2]. Реальний світ за такої настанови завжди сприймається як єдине ціле, універсум, причому методологія обох наук спрямована на пізнання всього у повноті та цілісності.

Здавна лінгвістика нерозривно пов'язана з філософією. Антична наука їх навіть не розмежовувала, розвиваючи методологію осмислення мовних явищ крізь призму тогочасних філософських надбань. Так, значний внесок у розвиток філософії мови зробив Платон, який у своїх «Діалогах» осмислює проблему співвідношення речі та її найменування. Він визначає поняття внутрішньої форми слова, пропонує поділ слів на похідні (мотивовані) та непохідні (немотивовані), висуває теорію про існування асоціативних зв'язків між окремими морфемами (ширше – словами загалом) і властивостями та якостями

об'єктів довкілля. Платон вказував на нерозривний зв'язок між думкою та словом, яке її виражає, хоча заперечував, що слово може бути джерелом знання про предмети, засобом пізнання елементів реального світу [4].

Інший відомий представник античної науки – Аристотель – приділяв увагу питанням співвідношення мови та її місця й ролі в утворенні умовиводів. Він був прибічником ідеї про існування умовного зв'язку між конкретною річчю та її назвою, а також наголошував на кореляції між словом та ідеєю, або ментальним образом, якому воно відповідає. На основі вивчення явища полісемії слова Аристотель висуває ідею про відповідність значення слова об'єктам позамовної реальності. Явища омонімії та паронімії він трактує як способи утворення зв'язку між назвами об'єктів реального світу [7].

Ідеї античної лінгвістичної філософії були підтримані представниками порівняльно-історичного мовознавства, яке сформувалося на противагу раціоналістичній лінгвістиці Середньовіччя та Нового часу. Розвиток наук, нові відкриття та наукові ідеї значно змінили уявлення людей про природу та місце самої людини у світі. Саме нові наукові знання дали поштовх створенню філософської концепції мовознавства. Значних змін зазнала і методологія наукового дослідження разом із переосмисленням фактичного мовного матеріалу. Поступове розширення горизонту мовознавства зумовило встановлення зв'язків з іншими науками, створення нових лінгвістичних дисциплін, які охоплюють суміжні з іншими науками сфери [6].

Одним із перших учених, хто обґрунтував нову концепцію поєднання мови і мовознавства з філософією та теорією пізнання, був Вільгельм фон Гумбольдт. Його концепція базувалася на мовному принципі діяльності, тобто функціонуванні мови не як мертвого продукту, а як творчого процесу [1]. Намагання В. фон Гумбольдта розглядати мову у широкому контексті пов'язаної з нею проблематики стали оптимальним поєднанням філософії і лінгвістики, фактично їх інтеграцією з окресленням напрямків взаємодії між двома науками. Основою його філософської концепції став антропологічний підхід до обґрунтування мовних явищ. Згідно з антропологічним підходом, що

став головною засадою теоретико-методологічного вчення В. фон Гумбольдта, адекватне вивчення мови має здійснюватися у тісному зв'язку з мисленням людини, її культурним та духовним життям [там само].

З філософських позицій осмислював мовні явища у їх зв'язку з людською свідомістю відомий вітчизняний мислитель і мовознавець О. Потебня. Головним питанням його філософської концепції було співвідношення мови і мислення. Зокрема, у праці «Думка і мова» О. Потебня порушує питання механізму об'єктивації чуттєвих образів у індивідуальній свідомості мовця як процесу послідовних форм людського пізнання. Слідом за В. фон Гумбольдтом він висунув на перший план значення слова для самого мовця. Він зазначав, що слово – це засіб розвитку думки, необхідна умова для створення понять, яка виникає шляхом заміни багатогранної сутності різноманітних речей суттю єдиного слова [5].

Антропологічна філософська парадигма опису мовних явищ, започаткована мовознавцями ХІХ ст., у сучасній лінгвістиці почала набувати етноспецифічних характеристик. Концепції багатьох сучасних мовознавців ґрунтуються не лише на особливостях співвідношення мови і мислення, мови і культури у загальному сенсі, але й на визначенні специфіки та функцій тієї чи тієї мови з огляду на особливості буття, культури, обрядів та звичаїв етносу, який є носієм мови. Ці екстралінгвальні чинники визначають етноспецифічний характер мови, зумовлюють своєрідність індивідуальної та етнічної психології, спосіб відображення концептуальної картини світу в мові та свідомості етносу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт ; [переводы с немецкого языка]. – М. : Прогресс, 1985. – 451 с.
2. Гуссерль Э. Философия как строгая наука / Э.Гуссерль. – М. : АСТ, 2000. – 752 с.
3. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл] / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

4. Кондрашов Н.А. История лингвистических учений : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов] / Н.А. Кондрашов. – М. : Просвещение, 1979. – 224 с.

5. Потебня А.А. Мысль и язык : полное собрание трудов / А.А. Потебня ; [подготовка текста Ю. Рассказова и О. Сычева; комментарии Ю. Рассказова]. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.

6. Радченко О.А. Язык как мирозидание: Лингвофилософская концепция неогумбольдтианства / О.А. Радченко. – М. : УРСС, 2006. – 312 с.

7. Сусов И.П. История языкознания : [учеб. пособие для студ. старших курсов и аспирантов] / И.П. Сусов. – Тверь : Восток – Запад, 2006. – 295 с.